

Η εποχή του λίθου μέσα από αρχαιολογικά ευρήματα - Μία διαφοροποιημένη διδασκαλία για το μάθημα της Ιστορίας της Γ΄ Δημοτικού

Βασιλική Τσούλου
Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc
vtsoulou@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μια διαφοροποιημένη διδακτική προσέγγιση για τη διδασκαλία της εποχής του λίθου σε μαθητές Γ΄ δημοτικού μέσα από αρχαιολογικά ευρήματα και αναπαραστάσεις εποχής πραγματοποιήθηκε κατά το διδακτικό έτος 2020-2021 σε σχολική μονάδα της Σάμου. Μια σειρά από ευρήματα οικιών, εργαλείων, κατασκευών, έργων τέχνης και εικόνων αναπαράστασης της ζωής των ανθρώπων της παλαιολιθικής και νεολιθικής εποχής αξιοποιήθηκαν από την αρχή της διδασκαλίας, ώστε οι μαθητές να δώσουν τις δικές τους ερμηνείες για τον διαχωρισμό της παλαιολιθικής από τη νεολιθική εποχή. Οι νέες τεχνολογίες αποτέλεσαν το μέσο για την προβολή των ευρημάτων, αλλά και την καταγραφή των ιδεών των μαθητών.

Λέξεις κλειδιά: αρχαιολογία, προϊστορία, ΤΠΕ, αναλυτικά προγράμματα.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σημασία της αρχαιολογίας για την εκπαίδευση και το μάθημα της Ιστορίας

Η αρχαιολογία έχει διεπιστημονικό χαρακτήρα από τη φύση της (Smith, 1998; Elsenwine, 2003), καθώς μπορεί να ενσωματωθεί με δημιουργικό τρόπο σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, ώστε οι μαθητές να αντιληφθούν τις μεταξύ τους σχέσεις (Hightshoe, 1997). Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός μέσω της υιοθέτησης ποικίλων και καινοτόμων διδακτικών τεχνικών επιχειρεί να καλύψει τις ανάγκες όλων των μαθητών. Η αξιοποίηση της αρχαιολογίας στην εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει μια σειρά από πλεονεκτήματα στην διδακτική πράξη, καθώς η ίδια χρησιμοποιεί διαφορετικές μεθόδους στην ανακατασκευή του πολιτισμού στο παρελθόν, παρέχει ένα κατάλληλο πλαίσιο για την εκμάθηση διεπιστημονικών δεξιοτήτων, ενώ παράλληλα χάρη σε αυτήν, οι μαθητές μπορούν και μαθαίνουν για προϊστορικές και ιστορικές περιόδους (Laney & Moseley 1990; Paynter, 1993;

Welsh 1994). Επειδή ακριβώς η αρχαιολογία βασίζεται σε ευρήματα πολιτισμών, μπορεί να προσφέρει συγκεκριμένα παραδείγματα καθημερινής ζωής του παρελθόντος, τα οποία μπορούν να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών.

Η επιστημολογία της αρχαιολογίας είναι σε θέση να προαγάγει την κριτική σκέψη και την ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλήματος (Paynter, 1993; Coan, 1999). Μέσω αυτής οι μαθητές καλούνται να «εντοπίσουν, οργανώσουν, καταγράψουν, ταξινομήσουν, αξιολογήσουν, αναλύσουν, ερμηνεύσουν, συμπεράνουν, συνθέσουν, εφαρμόσουν και κοινοποιήσουν πληροφορίες και δεδομένα» (Smith, 1998: 114). Και δεν είναι μόνο οι μέθοδοι που απαιτούνται στην επιστήμη της αρχαιολογίας προωθώντας την κριτική σκέψη, αλλά είναι και το ίδιο της το περιεχόμενο. Οι δυσκολες έννοιες του χώρου και του χρόνου και η πολυπλοκότητα των σχέσεων των ανθρώπων σχετικά με τα παραπάνω απαιτούν αναστοχασμό και δημιουργική σκέψη (Gardener, 1997; Whiting, 1998).

Παρά τις δυνατότητες που μπορεί να παρέχει η αρχαιολογία στη διδακτική πράξη, αυτή ποτέ δεν εισήχθη τυπικά ως γνωστικό αντικείμενο στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών (Stone & MacKenzie, 1990). Στην Ελλάδα, οι δραστηριότητες σε σχέση με την αρχαιολογία λαμβάνουν χώρα κυρίως έξω από το σχολείο, είτε σε αρχαιολογικούς χώρους, είτε σε μουσεία, με τη μορφή εκπαιδευτικών προγραμμάτων τα οποία έχουν συγκεκριμένη δομή, στοχοθεσία και διάρκεια (Γκότσης, 2002; Κασβίκης, 2004). Ένα ζήτημα που υφίσταται σε σχέση με αυτά τα προγράμματα είναι το κατά πόσον μπορούν να απευθυνθούν σε όλους τους μαθητές της χώρας, εφόσον οι φορείς υλοποίησης τους βρίσκονται σε μεγάλα αστικά κέντρα και υπάρχει ελλιπής προσβασιμότητα (Κασβίκης, Νικονάνου & Φουρλίγκα, 2002). Επιπλέον, ένα ακόμη ερώτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορούν να είναι κατάλληλες και αποτελεσματικές για όλους τους μαθητές αφού, ως επί το πλείστον, ο φορέας υλοποίησης τους είναι εκτός του Υπουργείου Παιδείας και οι εκπαιδευτικοί δε συμμετέχουν σε αυτόν το σχεδιασμό.

Από την άλλη, το μάθημα της Ιστορίας στα αναλυτικά προγράμματα όλων των βαθμίδων έχει εξέχουσα θέση, καθώς θεωρείται ότι συμβάλλει τόσο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων των ανθρώπων, όσο και στη διατήρηση της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας των λαών.

Αν και η σπουδαιότητα του μαθήματος είναι αναγνωρισμένη διεθνώς, οι μαθητές το εκλαμβάνουν ως ένα γνωστικό αντικείμενο ανιαρό και τοποθετημένο έξω από τη σύγχρονη πραγματικότητα (Joseph, 2011). Τα ιστορικά γεγονότα είναι συχνά δυσνόητα για μαθητές δημοτικού εξαιτίας της γνωστικής τους ανάπτυξης (Morris, 2000), ενώ θεωρείται δεδομένο ότι οι μαθητές θα πρέπει να απομνημονεύουν πληροφορίες (Levstik, Henderson & Schlarb, 2005). Όλα αυτά, σε συνδυασμό με τις διδακτικές προσεγγίσεις οι οποίες εφαρμόζονται και χαρακτηρίζονται ως πληκτικές από τους μαθητές, καθιστούν τους ίδιους παθητικούς ακροατές (Narang, 2015). Αντίθετα, η αρχαιολογία μπορεί να δείξει στους μαθητές ότι η ιστορία κατασκευάζεται μέσα από διαρκείς αναζητήσεις (Wolf, Balik & Craven, 1997). Ακόμη, μπορεί να τους προσφέρει τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά σε μια ερευνητική ιστορική διαδικασία (Andel, 1990; Hightshoe, 1997; Whiting, 1998).

Μάλιστα ο Μαυροσκούφης (2006) και η Καβαλιέρου (2006) θεωρούν αναγκαία

την αναθεώρηση των μεθόδων διδασκαλίας, αφού το μάθημα της ιστορίας βασίζεται στην αποστήθιση και είναι περισσότερο δασκαλοκεντρικό.

Σύμφωνα με την Οικονομίδου (2002), η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης σχετίζεται με την ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος και τη δραστηριοποίηση των μαθητών στη διδακτική πράξη. Γι' αυτό μια αναθεώρηση του τρόπου διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας πρωταρχικά μπορεί να βασίζεται σε δυο αρχές σχεδιασμού. Αρχικά να αποσκοπεί μέσω της διέγερσης της φαντασίας του μαθητή στην ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος του και στη συνέχεια να καθιστά εφικτή την ενεργή συμμετοχή του στην οικοδόμηση της γνώσης ακολουθώντας τα βήματα μιας ερευνητικής διαδικασίας (δηλαδή ερώτημα, υπόθεση, παρατήρηση, σύγκριση, ανάλυση, ερμηνεία).

Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία μπορεί να έχει η αποτελεσματική χρήση εικόνων, έργων τέχνης, χαρτών, αρχαιολογικών ευρημάτων τα οποία υπάρχουν σε ένα ποσοστό μέσα στα διδακτικά εγχειρίδια. Παρά την ύπαρξη αυτών των εικόνων όμως, απουσιάζουν οι απαραίτητες οδηγίες ή υποδείξεις για την αξιοποίησή τους στην πράξη. Με μια προσεκτική μελέτη του σχολικού εγχειριδίου της ιστορίας της Γ' δημοτικού μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι οι εικόνες λειτουργούν ως αποδεικτικό υλικό του κειμένου που προηγείται. Ακολουθώντας ο εκπαιδευτικός τη δομή αυτή, δεν ωθείται σε μια εποικοδομητική προσέγγιση του μαθήματος, αλλά σε έναν παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας μέσω αφήγησης και παρατήρησης των εικόνων, για να επιβεβαιώσουν όσα έχουν διδαχθεί. Με μια τέτοια προσέγγιση δεν επιτυγχάνεται ούτε η ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος του μαθητή, ούτε η ενεργή συμμετοχή του στην παραγωγή της γνώσης, αφού ο ρόλος του περιορίζεται σε αυτόν του παθητικού ακροατή.

Γι' αυτό θεωρούμε ότι η αρχαιολογία μπορεί αποτελεσματικά να συμβάλλει στην αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων που προσφέρει, όταν ο ίδιος ο εκπαιδευτικός καθημερινά την ενσωματώνει και την αξιοποιεί στη διδακτική πράξη, μέσω της χρήσης των ΤΠΕ. Πλέον οι εικόνες, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, τα ευρήματα και τα έργα τέχνης κάθε εποχής μπορούν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά από κάθε εκπαιδευτικό οπουδήποτε κι αν αυτός βρίσκεται, αρκεί να υπάρχει έστω μία κινητή συσκευή, ένας προτζέκτορας και μια σύνδεση στο διαδίκτυο.

Αυτό που είναι στοίχημα σήμερα για τον σύγχρονο εκπαιδευτικό είναι η εύρεση, αλλά και η αποτελεσματική αξιοποίηση όλων αυτών που προσφέρει το διαδίκτυο, έτσι ώστε να ενσωματώνονται στον σχεδιασμό των διδασκαλιών, χωρίς να μετατρέπονται σε μια απλή παρουσίαση γνώσεων. Η διδακτική πρόκληση αφορά την εύστοχη επιλογή και χρήση αυτών των ευρημάτων που κυκλοφορούν ελεύθερα στο διαδίκτυο, ώστε να επιτευχθεί η δημιουργία ενός μαθησιακού περιβάλλοντος όπου θα ενεργοποιείται το ενδιαφέρον των μαθητών για διερεύνηση και αναζήτηση.

Στη βάση αυτών σχεδιάσαμε μια σειρά από μαθήματα προκειμένου να διδάξουμε την εποχή του λίθου σε μαθητές της Γ' δημοτικού.

➤ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Σε μια προσπάθεια να αξιοποιηθεί η φύση της αρχαιολογίας στη διδακτική της προϊστορίας σε μαθητές της Γ΄ δημοτικού, σχεδιάστηκαν μια σειρά από σενάρια διδασκαλίας που αξιοποιούσαν αρχαιολογικά ευρήματα προϊστορικής εποχής, ώστε οι μαθητές μέσω μιας διερευνητικής διαδικασίας να τα αξιοποιήσουν, για να απαντήσουν σε ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και να εξάγουν τα δικά τους συμπεράσματα για την περίοδο αυτή. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν εικόνες αναπαράστασης προϊστορικής περιόδου, οι οποίες λειτουργούσαν από την αρχή ως προ-οργανωτές του μαθήματος με στόχο την πρόκληση ενδιαφέροντος και ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία.

Η εφαρμογή υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2020-2021 σε 13 μαθητές σε δημοτικό σχολείο της πόλεως Σάμου. Η παρούσα εργασία περιγράφει τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων και τη διδακτική προσέγγιση που ακολουθήθηκε για τη διδασκαλία της εποχής του λίθου και για το διαχωρισμό της σε παλαιολιθική και νεολιθική. Η εφαρμογή διήρκησε 3 διδακτικές ώρες.

Η χρήση των ΤΠΕ σε αυτή τη διαδικασία ήταν καθοριστική, καθώς τα αρχαιολογικά ευρήματα αντλήθηκαν με τη μορφή εικόνων από το διαδίκτυο, οι οποίες εισήχθησαν σε λογισμικό παρουσίασης, ώστε να προβάλλονται μέσω προτζέκτορα σε άσπρο πίνακα από κινητή συσκευή τύπου tablet. Ακόμη χρησιμοποιήθηκε πρόγραμμα δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών (Concepts tools), αφενός για να σχεδιάσουμε τα βήματα της ερευνητικής διαδικασίας και αφετέρου για να αποτυπώσουμε τις αντιλήψεις και τις ιδέες κάθε ομάδας στην ολομέλεια της τάξης.

➤ ΣΤΟΧΟΙ – ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

Σκοπός των μαθημάτων ήταν οι μαθητές μέσα από μια διερευνητική διαδικασία να ενεργοποιήσουν το ενδιαφέρον τους για τη μελέτη της προϊστορίας, να γνωρίσουν την εποχή του λίθου, κάνοντας το διαχωρισμό ανάμεσα στην παλαιολιθική και νεολιθική εποχή.

Στόχοι ως προς το περιεχόμενο

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν στοιχεία από τη ζωή και τον πολιτισμό των ανθρώπων που έζησαν στις προαναφερθείσες εποχές.
- Να συνειδητοποιήσουν σταδιακά την εξελικτική πορεία του ανθρώπου, από την εποχή του λίθου προς την εποχή του χαλκού.
- Να προβληματιστούν και να εκτιμήσουν σ' ένα βαθμό τη σημασία του πολιτισμού που αναπτύχθηκε την προϊστορική και πρωτοϊστορική εποχή.
- Να γνωρίσουν την εξελικτική πορεία του ανθρώπου κατά την παλαιολιθική εποχή.

- Να συνειδητοποιήσουν το ρόλο του περιβάλλοντος στη ζωή του ανθρώπου.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της ανακάλυψης της φωτιάς στην ανθρώπινη πρόοδο.
- Να αντιληφθούν την ευρηματική ικανότητα του πρώτου ανθρώπου που τον διακρίνει από τα ζώα.
- Να κατακτήσουν ιστορικές έννοιες και όρους, όπως: Ιστορία, Προϊστορία, εποχή του λίθου, τροφосуλλέκτης, κυνηγός, εργαλεία, όπλα, βραχογραφίες.
- Να γνωρίσουν τα πρώτα δείγματα της ανθρώπινης τέχνης και να αναρωτηθούν το ρόλο τους στη ζωή των προϊστορικών ανθρώπων.
- Να γνωρίσουν τη μεγάλη αλλαγή που έγινε στη νεολιθική εποχή (παραγωγή της τροφής από τον άνθρωπο μέσω της καλλιέργειας της γης) και τις συνέπειες της.
- Να κατανοήσουν τους λόγους που οδήγησαν τον άνθρωπο στην οργάνωση των πρώτων οικισμών.
- Να γνωρίσουν τις κυριότερες ασχολίες και την τέχνη του νεολιθικού ανθρώπου.
- Να κατακτήσουν όρους και έννοιες, όπως: γεωργός, κτηνοτρόφος, εργαλεία, οικισμός, τέχνη, ειδώλιο, θεότητα.

Στόχοι ως προς τη μαθησιακή διαδικασία

Οι μαθητές:

- Να δείξουν ενδιαφέρον για τα σχετικά κατάλοιπα που υπάρχουν στην Ελλάδα και τον κόσμο.
- Να παρατηρήσουν, συγκρίνουν, και να ομαδοποιήσουν αρχαιολογικά ευρήματα ώστε να προσδιορίσουν : Α) την εποχή του λίθου από την εποχή του χαλκού και Β) τη διαφορά ανάμεσα στην Παλαιολιθική και Νεολιθική περίοδο.
- Να μελετήσουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, ώστε να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα για το ρόλο αυτών στον τρόπο ζωής των προϊστορικών ανθρώπων.
- Να ερμηνεύσουν την ύπαρξη εργαλείων και οστών στα σπήλαια.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία των αρχαιολογικών ευρημάτων στις γνώσεις που έχουμε για την προϊστορική περίοδο.
- Να συσχετίσουν τους ιστορικούς όρους της εποχής με την παρουσία των αρχαιολογικών ευρημάτων.

➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Διδακτική προσέγγιση

Ο σχεδιασμός των διδασκαλιών βασίστηκε στη διερευνητική- ανακαλυπτική μέθοδο του Bruner (1966) σύμφωνα με την οποία οι μαθητές εμπλέκονται σε δραστηριότητες που τους ενθαρρύνουν να παίξουν το ρόλο του παραγωγού της γνώσης.

Βασιζόμενοι στο ανακαλυπτικό - εποικοδομητικό μοντέλο διδασκαλίας, οι μαθητές παρατηρούσαν και επεξεργάζονταν εικόνες αναπαράστασης της ζωής ανθρώπων προϊστορικής εποχής και αρχαιολογικών ευρημάτων.

Όλες αυτές οι εικόνες και τα ευρήματα επιλέχθηκαν από την αρχή, για να εξιτάρουν τη φαντασία των μαθητών, να ενεργοποιήσουν το ενδιαφέρον και τη σκέψη τους και να τους εμπλέξουν σε μια διεργασία, όπου θα προσπαθούσαν να απαντήσουν σε ερευνητικά ερωτήματα που θέταμε στην αρχή της διαδικασίας. Η διδακτική μας προσέγγιση διαφοροποιείται ως προς τον τρόπο λειτουργίας αυτών των εικόνων και ευρημάτων στη μαθησιακή διαδικασία, καθώς δεν χρησιμοποιήθηκαν ως αποδεικτικό υλικό αυτών που θέλαμε να παρουσιάσουμε, αλλά ως αφητηρία για να εμπλακούν οι μαθητές σε μια διερευνητική διαδικασία. Οι μαθητές συζητούσαν σε ομάδες των τεσσάρων και στο τέλος γινόταν σύνθεση των ιδεών των ομάδων στην ολομέλεια μέσω της εννοιολογικής χαρτογράφησης.

Προϋπάρχουσα γνώση

Οι μαθητές έχουν προηγουμένως διδαχθεί το διαχωρισμό της προϊστορίας από την ιστορία, η οποία προσδιορίζεται από την έλλειψη γραπτών πηγών σε σχέση με την ιστορία.

Υλικοτεχνική Υποδομή

- Κινητή συσκευή τύπου tablet
- Προτζέκτορας
- Λογισμικό παρουσίασης
- Πρόγραμμα δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών (Cmaps tools)
- Σύνδεση στο Διαδίκτυο

➤ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Αρχικά είχαμε αναζητήσει σε μηχανή αναζήτησης εικόνες προϊστορικής περιόδου. Αυτές αφορούσαν την εξέλιξη της γης, τη ζωή προϊστορικών ανθρώπων, τα εργαλεία, τις κατοικίες και τα επιτεύγματα, τα οποία είχαμε εισαγάγει σε λογισμικό παρουσίασης σύμφωνα με τη δομή των δραστηριοτήτων που περιγράφονται. Παράλληλα είχαμε δημιουργήσει σε πρόγραμμα δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών το αρχικό σχέδιο, για να καταγραφούν οι ιδέες των μαθητών. Επιπλέον είχαμε δημιουργήσει φύλλα εργασίας, για να καταγράψει η κάθε ομάδα τις παρατηρήσεις της.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ / ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

1η διδακτική ώρα: Διαχωρισμός προϊστορικής περιόδου σε εποχή του λίθου και χαλκού, η εξέλιξη της γης και ο άνθρωπος «τροφοσυλλέκτης»

- Σε πρόγραμμα παρουσίασης είχαμε εισαγάγει ανακατεμένες εικόνες με εργαλεία εποχής του λίθου και εποχής του χαλκού (Εικόνες 1, 2, 3, 4). Οι μαθητές έπρεπε να αναρωτηθούν και να συζητήσουν στις ομάδες τους: α. Τη χρησιμότητα των εργαλείων και β. Το υλικό κατασκευής. Στη συνέχεια, έπρεπε να κάνουν υποθέσεις, ώστε να τα ομαδοποιήσουν σε δυο κατηγορίες ανάλογα με την παλαιότητά τους. Αυτό έδωσε την ευκαιρία οι μαθητές να σκεφτούν το κοινό υλικό των ευρημάτων αυτών και με βάση αυτό να δώσουν ένα δικό τους τίτλο για κάθε μια από τις δυο εποχές που δημιούργησαν. Στο τέλος της δραστηριότητας παρουσιάσαμε τους όρους που έδωσαν οι ιστορικοί στην προϊστορία και συνέκριναν με τους δικές τους ονομασίες.
- Έπειτα τέθηκαν δύο ερωτήματα στους μαθητές μας προς προβληματισμό αναφορικά με την εξέλιξη της γης. Τα ερωτήματα αφορούσαν την εξέλιξη της γης από την αρχή της ύπαρξής της και την πρωτο-εμφάνιση του ανθρώπου στη γη. Εν συνέχεια οι μαθητές μας μέσω μιας σειράς εικόνων διαδοχικής εξέλιξης της γης εντόπισαν τις αλλαγές της, τη σειρά εμφάνισης ζωντανών οργανισμών και του ανθρώπου πάνω σε αυτή (Εικόνα 5). Σε αυτό το σημείο οι μαθητές ανέφεραν προϊστορικά ζώα για τα οποία γνώριζαν την ύπαρξη τους, αλλά έχουν εξαφανιστεί.
- Έπειτα προβάλλαμε αναπαράσταση ζωής των πρώτων ανθρώπων (Εικόνα 6) για τον εντοπισμό των πιθανών προβλημάτων των πρώτων ανθρώπων και ιδιαίτερα σε σχέση με την εξεύρεση της τροφής του.
- Σε εννοιολογικό χάρτη καταγράφηκαν οι ιδέες των μαθητών (Εικόνα 7). Στο τέλος ζητήσαμε να δώσουν έναν τίτλο για τον πρώτο άνθρωπο σε σχέση με την τροφή του για να αποκαλύψουμε τον όρο του «τροφοσυλλέκτη» για τους πρώτους ανθρώπους, τον οποίο οι ομάδες προσπάθησαν μέσω του διαχωρισμού της λέξης στα συνθετικά της, να δώσουν την ερμηνεία της. Στο τέλος, αναζητήσαμε στη συνέχεια σε ηλεκτρονικό λεξικό τη σημασία της.

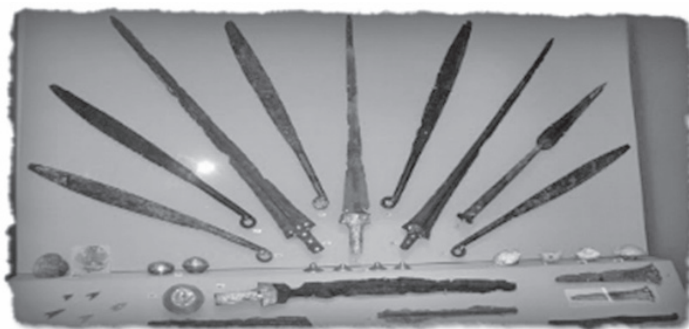
Εικόνα 1

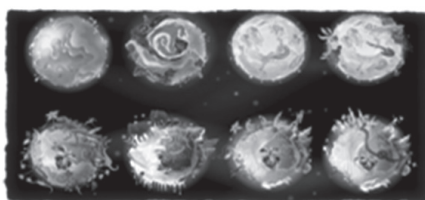
Εικόνα 2

Εικόνα3

Εικόνα 4

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Εικόνα 7

2η διδακτική ώρα: Όταν ο άνθρωπος έγινε κυνηγός - η σημασία της φωτιάς - Διαχωρισμός της παλαιολιθικής από τη νεολιθική εποχή

- Παρακινούμενοι οι μαθητές από μια εικόνα παγωμένης γης (Εικόνα 8) έπρεπε να φανταστούν τι μπορεί να συνέβη στη γη, τι θα έκαναν οι ίδιοι αν βρισκόταν σε ένα τέτοιο περιβάλλον, αλλά και με ποιους τρόπους θα επιχειρούσαν να αντιμετωπίσουν τις ακραία χαμηλές θερμοκρασίες. Ο καταιγισμός ιδεών καταγράφηκε σε ένα εννοιολογικό χάρτη με το Cmaps tools (Εικόνα 9).
- Ακολούθως, παρουσιάσαμε εικόνες με αναπαράσταση ανθρώπων εποχής σε σπηλιές να προσπαθούν να ανάψουν φωτιές και προϊστορικούς ανθρώπους να κυνηγούν ζώα (Εικόνες 10, 11). Οι εικόνες αυτές, αποτέλεσαν το έναυσμα για συζήτηση αναφορικά με τη σημασία της φωτιάς και το ρόλο της στη ζωή των προϊστορικών ανθρώπων. Επιπλέον έγινε αναφορά στα μέσα και τα εργαλεία για το κυνήγι ζώων.
- Έπειτα, οι βραχογραφίες σε σπηλιές αξιοποιήθηκαν, ώστε οι μαθητές να αναρωτηθούν για τον τρόπο, αλλά και τους πιθανούς λόγους δημιουργίας τους (Εικόνα 12).
- Στο τέλος αυτής της διδακτικής ώρας έγινε σχεδιασμός έρευνας των μαθητών προκειμένου να διαχωρίσουν τους όρους παλαιολιθική/νεολιθική εποχή. Αρχικά, οι μαθητές μέσα από τα συνθετικά των λέξεων αυτών προσπάθησαν να ερμηνεύσουν ποια εποχή προηγείται ποιας. Στη συνέχεια, μέσα από καταιγισμό ιδεών σκέφτηκαν θέματα που θα έπρεπε να μελετήσουμε, ώστε να απαντήσουμε στο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε και το οποίο ήταν «γιατί οι ιστορικοί μπορεί να έκαναν το διαχωρισμό σε παλαιολιθική και νεολιθική εποχή». Μέσα από συζήτηση οι μαθητές συμφώνησαν ότι θα έπρεπε να επικεντρωθούν στην εύρεση ομοιοτήτων και διαφορών σε διάφορα ευρήματα αυτών των εποχών, ώστε να γίνει κατανοητός αυτός ο διαχωρισμός. Σε εννοιολογικό χάρτη στην ολομέλεια καταγράφηκαν τα επιμέρους θέματα που θα έπρεπε να εξετάσουμε σε σχέση με τη ζωή των ανθρώπων εκείνης της εποχής. Ο εννοιολογικός χάρτης που προέκυψε μετά από συζήτηση αφορούσε ζητήματα της καθημερινότητας των ανθρώπων της προϊστορικής εποχής, που αφορούσαν πέντε άξονες προς έρευνα από τους μαθητές (Εικόνα 13).

Εικόνα 8

Εικόνα 9

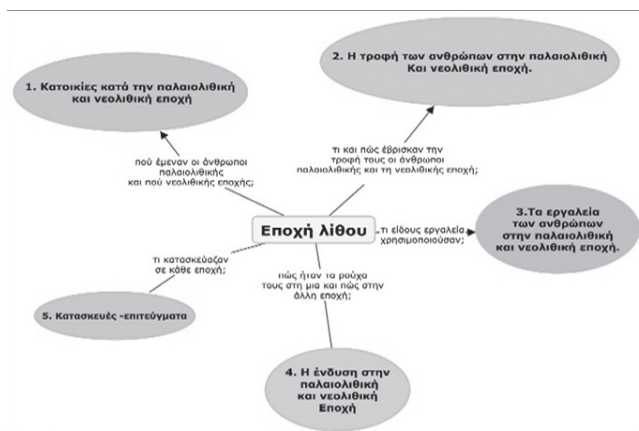
Εικόνα 10

Εικόνα 11

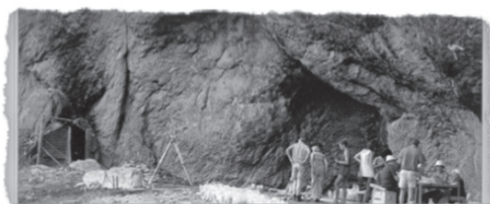
Εικόνα 12

Εικόνα 13

3η διδακτική ώρα: Μελέτη θεματικών ενοτήτων προς έρευνα-εξαγωγή συμπερασμάτων

- Για κάθε θεματικό κύκλο (κατοικία, τροφή, εργαλεία, ένδυση, κατασκευές) έγινε προβολή ανακατεμένων αριθμημένων εικόνων παλαιολιθικής και νεολιθικής εποχής (Εικόνες 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24) τις οποίες οι μαθητές έπρεπε μέσα στις ομάδες τους να επιλέξουν σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια σε ποια εποχή ανήκουν και όλα αυτά να τα καταγράψουν σε ένα φύλλο εργασίας που είχαμε προετοιμάσει. Η κάθε ομάδα παρουσίασε το κριτήριο με τα οποίο επέλεξε να ταξινομήσει τα ευρήματα και τις εικόνες, ώστε να γίνει ο προσδιορισμός ομοιοτήτων και διαφορών.
- Τέλος, αφού η κάθε ομάδα κατέγραψε σε φύλλο εργασίας τις παρατηρήσεις της αναφορικά με τις ομοιότητες και διαφορές σχετικά με τις κατοικίες, την τροφή, τα εργαλεία, την ένδυση και τις κατασκευές στην παλαιολιθική και νεολιθική εποχή προσπάθησε να συνθέσει με τη βοήθεια αυτών μια μικρή παράγραφο που να περιγράφει τους λόγους για τους οποίους οι ιστορικοί πιθανόν να έκαναν το διαχωρισμό ανάμεσα σε παλαιολιθική και νεολιθική εποχή.

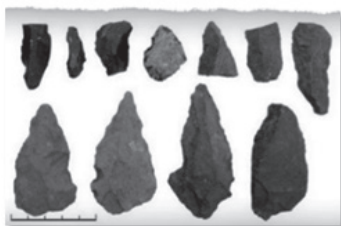
Εικόνα 14

Εικόνα 15

Εικόνα 16

Εικόνα 17

Εικόνα 18

Εικόνα 19

Εικόνα 20

Εικόνα 21

Εικόνα 22

Εικόνα 23

Εικόνα 24

➤ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Δεδομένου ότι οι μαθητές της Γ΄ Δημοτικού έρχονταν για πρώτη φορά σε επαφή με την Προϊστορία, προσπαθήσαμε μέσα από το σχεδιασμό μιας διαφοροποιημένης διδασκαλίας να διαμορφώσουμε ένα μαθησιακό περιβάλλον, όπου θα κινητοποιούνταν από τη μια το ενδιαφέρον των μαθητών και θα προκαλούνταν από την άλλη η ενεργή συμμετοχή τους αναφορικά με την ερμηνεία ευρημάτων αυτής της εποχής. Στο σχεδιασμό αυτό εξέχουσα σημασία είχαν οι νέες τεχνολογίες, καθώς μας έδωσαν τη δυνατότητα να επιλέξουμε και να προβάλλουμε με ευκρίνεια όλα εκείνα τα ευρήματα που θεωρούσαμε ότι εξυπηρετούσαν τους στόχους κάθε διδακτικής παρέμβασης. Είναι άξιο σημασίας ότι όλο το υλικό που χρησιμοποιήθηκε, αντλήθηκε από το διαδίκτυο και χρησιμοποιήθηκε με έναν τρόπο ώστε να μην απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις Πληροφορικής.

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια αυτών των διδασκαλιών παρουσίασαν αυξημένο ενδιαφέρον και προσπάθησαν μέσα στις ομάδες τους να απαντήσουν τα ερωτήματα που θέταμε στην έναρξη των δραστηριοτήτων. Μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων οι μαθητές προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τον τρόπο χρήσης τους σε κάθε εποχή, αλλά και να διαπιστώσουν διαφορές οι οποίες αποτέλεσαν τους καθοριστικούς παράγοντες για το διαχωρισμό της κάθε εποχής. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι

ότι αφού δεν παρουσιάζαμε εκ των προτέρων τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής, οι μαθητές επιχείρησαν να υποδυθούν το ρόλο του ερευνητή, ο οποίος είναι αρχικά να θέτει ερωτήματα και στη συνέχεια μέσα από τη μελέτη και παρατήρηση των πηγών να δίνει απαντήσεις. Σε αυτήν την προσπάθεια η χρήση των εννοιολογικών χαρτών διευκόλυνε στην οργάνωση της σκέψης τους και των βημάτων κάθε ομάδας προκειμένου να δοθούν πειστικές απαντήσεις στην ολομέλεια της τάξης. Χωρίς πάντα η κάθε ομάδα να δίνει τις σωστές απαντήσεις, ήταν σημαντικό το ότι η επιχειρηματολογία, που ετίθετο από τις άλλες ομάδες, οδηγούσε στη συνέχεια σε αναθεώρηση των ιδεών ή των αντιλήψεων. Από την άλλη, καθώς η όλη διαδικασία είχε έναν παιγνιώδη χαρακτήρα, συμμετείχε σε αυτήν η πλειονότητα των μαθητών χωρίς το φόβο του λάθους.

Σε κάθε περίπτωση, θεωρούμε ότι η αξιοποίηση της αρχαιολογίας συνέβαλε στην οικοδόμηση των εννοιών και στην διερεύνηση της εποχής του λίθου από τους μαθητές, μέσα από μία διαδικασία που ενεργοποιούσε την περιέργειά τους. Βέβαια χρειάζεται στο μέλλον **περισσότερη** έρευνα σχετικά με την αποτελεσματική αξιοποίηση των δυνατοτήτων που αυτή μπορεί να προσφέρει στη διδακτική πράξη, ώστε να ενταχθεί περισσότερο και με πιο συστηματικό τρόπο στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Σχολείου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Andel, M. A. (1990). Digging for the secrets of Time: Artifacts, Old Foundations, and More. *Social Studies and the Young Learner*, 3(1), 9-11.
- Bruner, J. (1966). *Toward the theory of instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coan, J. (1999). Digging into Archaeology with Educational Technology. In K. Smardz & S. Smith (Eds.), *Archaeology Education Handbook: Sharing the Past with Kids*, (p.p. 173-182) California: Altamira Press, Walnut Creek.
- Eisenwine, M. J. (2003). Archaeology in the Seventh Grade: An Interdisciplinary Unit of Study. *Social Education*, 67(1), 11-19.
- Gardener, C. C. (1997). Treasures from the Past: Using Archaeology in Upper- Elementary Social Studies. *Social Studies*, 88(2), 83-86.
- Hightshoe, S. (1997). Sifting through the Sands of Time: A Simulated Archaeological Dig. *Social Studies and the Young Learner*, 9(3), 28-30.
- Joseph, S. (2011). What are upper secondary school students saying about history? *Caribbean Curriculum*, 18, 1-26.
- Laney, J. D., & Moseley, P. A. (1990). Who packed this suitcase? : Playing the role of Archaeologist/ Anthropologist. *Social Studies and the Young Learner*, 2(3), 17-19.
- Levstik, L. S., Henderson, A. G., & Schlarb, J. (2005), Digging for clues: An Archaeological Exploration of Historical Cognition. In P. Lee (Ed.), *The International review of history education 4*. London: Taylor and Francis.
- Morris, R. V. (2000). Teaching Social Studies with Artifacts. *Social Studies*, 91(1), 32-37.
- Narang, A. (2015). Exploring attitude of pupils and teachers towards the use of drama activities in teaching of social sciences at elementary level. *Impact*, 3(4), 49-60.
- Paynter, S. (1993). The museum of unnatural History. *Gifted Child Today*, 16(4), 10-12.

- Smith, K. C. (1998). Pathways to the Past: Archaeology Education in Precollegiate Classrooms. *Social Studies*, 89(3), 112-117.
- Stone, P., & MacKenzie, R. (1990), *The Excluded Past: Archaeology in Education (One world Archaeology 25)*. London and New York: Routledge.
- Welsh, C. (1994). Digging through History. *Gifted Child Today*, 17(1), 18-20.
- Whiting, N. C. (1998). Archaeology and Intercultural Education in the Elementary Grades: An example from Minnesota. *Social Studies*, 89(6), 254-259.
- Wolf, D. Balik, & Craven, J. (Eds). (1997). *Digging Deep: Teaching Social Studies Through the Study of Archaeology*. Portsmouth, New Hampshire: Heinemann.
- Γκότσης, Σ. (2002). Αντικείμενο και ερμηνεία: από τις θεωρητικές αναζητήσεις στη μουσειακή και εκπαιδευτική πράξη. Στο *Μουσείο-Σχολείο, 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο* (σσ. 17-21). Καβάλα
- Καβαλιέρου, Μ. (2006). Η δραματοποίηση ως διδακτική πρακτική και η χρήση της στη διδασκαλία της ιστορίας. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Νάκου (Επιμ.), *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα* (σσ. 471-495). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κασβίκης, Κ. (2004) *Αρχαιολογικές αφηγήσεις και εκπαίδευση: Ανάλυση περιεχομένου και εικονογράφησης στα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού* (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Κασβίκης, Κ., Νικονάνου, Κ., & Φουρλίγκα, Ε. (2002). Εκπαιδευτικά Προγράμματα Αρχαιολογίας στην Ελλάδα. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 85(2), 103-112.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2006). Από τη διδακτική έρευνα στη διδακτική πράξη: προσπάθεια για γεφύρωση του χάσματος. *Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο*, 2, 19-29.
- Οικονομίδου, Σ. (2002). Ιστορικά Λογοτεχνικά Κείμενα: η άλλη όψη της Ιστορίας. Στο Γ. Καψάλης & Α. Κατσίκης (Επιμ.), *Σχολική γνώση και διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου. Τόμος Β* (σ. 297). Ιωάννινα: Γραφικές Τέχνες Θεοδωρίδη.